

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBOKWANE/HLAKOLA 2016

MEPUTSO: 70

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 9.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO, e lego YA A, YA B le YA C.

KAROLO YA A: Tekatlhaologanyo (30)

KAROLO YA B: Kakaretšo (10)

KAROLO YA C: Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo (30)

- Dithekniki tša papatšo le khathune.
- Tlotlontšu le tšhomišo ya polelo.
- Dibopego tša lefoko.
- Temogo ya tšhomišo ya polelo ka tsinkelo.

2. Araba dipotšišo KA MOKA.

3. Thoma karolo YE NNGWE le YE NNGWE letlakaleng LE LEFSA.

4. Thala mothalo ka morago ga karolo YE NNGWE le YE NNGWE.

5. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.

6. Tshela mothalo mafelelong a karolo YE NNGWE le YE NNGWE.

7. Hlokomela mopeleto le tthamo ya mafoko.

8. Nako yeo e akanywago ge go arabja lephephe le e ka ba ka tsela ye:

KAROLO YA A: Metsotso ye e ka bago ye 50

KARABO YA B: Metsotso ye e ka bago ye 30

KAROLO YA C: Metsotso ye e ka bago ye 40

9. Ngwala ka bothakga le ka mongwalo wa go balega.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

Bala ka go kitimiša mahlo, ka tsenelelo le tsinkelo **ditšweletšwa** tša go ngwalwa le tša go bogelwa tša ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a go araba dipotšišo.

1.1 SETŠWELETŠWA SA A**BOSENYI GA BO LEFE**

1	Mathinye ke mošemane yo a gotšego lapeng la tlhompho la go rata thuto le bophelo bjo bokaone. Batswadi ba gagwe ba be ba šoma ka moka ga bona. Tatagwe e be e le morutiši mola mmagwe e le mooki. Ka ge Mathinye e be e le ngwana a nnoši, o be a sa rothe diatleng tša batswadi ba gagwe. O be a sa hlokišwe selo, ka ge ba be ba šomela yena fela. Ba ile ba rata gore a be le bokamoso bjo bokaone, ba mo tutuetša gore a kgotlelele go tsena sekolo.	5
2	Mathinye ka ge a be a sa hloke selo, o ile a se lemoge mohola wa go ya sekolong. A ke re ge a nyaka selo o be a bolela gatee gomme a se hwetša. O ile a thoma ka go fela a utswa swikiri gomme batswadi ba mo kgala bjalo ka ngwana yo mongwe le yo mongwe. O rile go lemoga gore swikiri e mo swariša nyoko a thoma go utswa tšhelete ka mo gae.	10
3	O thomile a utswa disente tše lesome (10c), a lemoga gore batswadi ga ba mmone, a utswa R1, a tšwela pele bjalo, a thoma go utswa R5. Batswadi ba thoma go lemoga gore ge ba beile tšhelete ka mo gae ga ba sa e hwetša. Ba ile ba lemoga ka pela gore e tšewa ke Mathinye gomme ba napa ba thoma go letša mogwane e le gona go leka go mo lahliša go ba le menwana ye metelele. O ile a lesa nakonyana, gomme go tloga fao a napa a thoma go utswa tšhelete ye ntši. Batswadi ba ile ba thoma go ipoloka ka go lemoga gore ba ruile lehodu. Ge e le ka sekolong gona ga go sa bolelwa ka gobane barutwana ba be ba lla ka yena. Mathinye o be a sa fele ka kantorong ya hlogo ya sekolo. Gape lehodu la kgale le hwa le swere tsela . Mathinye o ile a napa a palelwa ke sekolo, gomme a thoma go ipha mošomo wa go nyaka tšhelete ka tsela ye e sego ya maleba.	15
20
4	O ile a thoma go dula mekgotheng ya toropokgolo ya Polokwane go se mošomo wo a o hwetšago. O ile a lebala le gore o nyaka mošomo, a phela ka go amoga batho dikhwama le go ja dijo tša go šala ka mabenkeleng a dijo. O ile a gerema le mebila ya Polokwane. E be e le Labohlano ba sepela mmileng wa Landdros Maree yena le mogwera wa gagwe Maphutha ba eya go le lengwe la mabenkele a magolo ka toropong yeo e bego e nyeuma ka batho. E be e le semphetekegofete letšatšing leo. Mathinye o lebile ka bodikela bja lebenkele mola Maphutha a lebile ka bohlabela. Maphutha o ile a amoga mosadi tsoko sekhwama. Mosadi wa batho a šala a itšhatšharela e le meetsemagakwa.	25
30

5	Monna wa gagwe o be a se kgole gokaalo, o di bone ge di direga gomme a kgona go ntšha sethunya a se kgadimolela godimo. O be a dira seo ka kgopolo ya gore Maphutha o tla ema goba a lahla sekhwana seo se bego se khoše ka dikete tše tlhano tša diranta. A hlanolela direthe sa ruri a sa gadime le morago mošemane wa Mabe 'a Motlebudi. Batho bao ba bego ba leka go mo thiba ba ile ba phatlalala. Gatee fela gwa kwala thu! Šwahla! A mmea fase. Ka nako yeo a ewa fase a lemoga gore mogwera wa gagwe o mo dutše makudula, a mo fošetša sekhwama yena a šala a rititlagana fase. Mathinye o rile ke kgopela thušo ka maotong, lešaba la re re nago. Moisa yo mongwe wa lebelo la mmutla a mo phothoma ba wela fase ba kirikišana go fihlela ge ba molao ba fihla ba mo golega.	35
40
6	Maphutha a išwa bookelong go alafša dintho tša sethunya mola Mathinye yena a ile a išwa kgolegong. Bobedi ba ile ba pharwa ka molato gomme ba ahlolelwa mengwaga ye mene ka o tee ka o tee. Go hweditšwe le gore ga se molato wo fela wo ba o obilego, ba be ba nyakega go sa tsebege gore ke bona basenyi bao ba hlorigo batho toroponggolo ya Polokwane.	45

[Mothopo: Boithamelolo]

1.1.1	Go tšwa temaneng ya 1 tsopola lebaka LE TEE leo le dirilego gore Mathinye a se rothe diatleng tša batswadi ba gagwe.	(1)
1.1.2	Ka morago ga go bala temana ya 2, efa dilo TŠE PEDI tšeo Mathinye a bego a di utswa.	(2)
1.1.3	Ka boripana akaretša ponelopele ya gago mabapi le bokamoso bja Mathinye o lebeletše go se bone mohola wa go tsena sekolo. Efa dintlha TŠE PEDI.	(2)
1.1.4	Ahlaahla tharollo ya ditlhothlo tšeo batswadi ba Mathinye ba lebanego le tšona temaneng ya 3. Ngwala dintlha TŠE THARO.	(3)
1.1.5	Na mongwadi o šupa eng ka go diriša seema seo se kotofaditšwego? Fahlela karabo ya gago ka dintlha TŠE PEDI.	(2)
1.1.6	Go ya ka diteng tša temana ya bone, efa kgakanego yeo Mathinye a ikhwetšago a le ka gare ga yona bophelong bja gagwe. Efa dintlha TŠE THARO.	(3)
1.1.7	Molaotheo wa naga o reng mabapi le go itšeela molao matsogong? Thekga karabo ya gago ka go fa ditlamorago TŠE PEDI tša go itšeela molao matsogong.	(3)
1.1.8	Go ya ka diteng tša temana ya 4 le ya 5, na o a dumela gore khuetšo ya segwera e kgathile tema bohodung bja Maphutha? Thekga karabo ya gago ka mabaka A MABEDI.	(2)
1.1.9	Hlatholla maikutlo ao a aparelago Maphutha le Mathinye go lebeletšwe temana ya 6. Thekga karabo ya gago.	(2)

1.2 SETŠWELETŠWA SA B

- 1.2.1 Tsopola lehlalošetšagotee la 'ba se go tšeele'. (1)
- 1.2.2 Ke eng seo se dirwago ke mahodu a gore a se tsebege? (1)
- 1.2.3 Ka dintlha TŠE PEDI bapetša diteng tša SETŠWELETŠWA SA A temaneng ya 4 le tša SETŠWELETŠWA SA B. (2)
- 1.2.4 Efa lebaka LE TEE leo le dirago gore motho yoo a tšeelwago sekhwama a ngangabale. (1)
- 1.2.5 Ke eng seo mmušo o ka se dirago go fediša ditiro tša mohuta wo ka mo nageng? Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.2.6 Go ya ka seswantšho sa ka godimo, ke mo kae mo motho a sego a swanela go sepela a nnoši? (1)
- 1.2.7 Ke ka lebaka la eng mongwadi wa SETŠWELETŠWA SA B a dirišitše hlogo le hlogwana setšweletšweng se? Fahlela ka mabaka A MABEDI. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Bala ka go kitimiša mahlo, ka tsenelelo le tsinkelo setšweletšwa se o yago go se akaretša ka go kgoboketša dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo tše bohlokwa ka mantšu a gago. Kakaretšo e ngwalwe ka mokgwa wa temana ya mantšu ao a sa fetego a 90.

ELA HLOKO:

1. Akaretša ka mantšu a gago mehola ya mehlare ya tlhago yeo e tšwelelago temaneng ye.
2. Ngwala ka tsela ya temana.
3. Dintlha e be tše 7.
4. Bontšha palo ya mantšu mafelelong a kakaretšo.

SETŠWELETŠWA SA C**HLOKOMELANG TLHAGO**

A ke mantšu a Molekgotlaphethiši wa Kgoro ya Temo ka Limpopo, Mdi. Dipuo Letsatsi-Duba, a bolela bjalo ka nako yeo go bego go ketekwa letšatši la go bjala mehlare (*Abor*), mmasepaleng wa Ba-Phalaborwa motsaneng wa Majeje ka la 14 Lewedi 2010.

O re: 'Rena bjalo ka batswadi re swanetše go hlokomela tlhago le go ruta bana ba rena go e hlokomela. Re bona batho ba bantši ba rema mehlare le go fiša bjang. Re swanetše go ruta batho ka moka go hlokomela tlhago go swana le ge re beeletša mašelang. Maphelo a rena a godimo ga tlhago. Ke nako ya gore Kgoro e rute batho ka go hlokomela tlhago.' Go ya ka Letsatsi-Duba, go palelwa ke go hlokomela tlhago go tlile go ama maphelo a moloko wo o tlogo.

'Ke ka tsela yeo o bonago profense ya Limpopo e phatlaladitšego le go bjala mehlare ye 3 000 profense ka bophara. Kgoro ya rena e lesolong la go talafatša naga. Bophelo ka ntle le mehlare ga bo kgonege. Re ka phela bjang ka ntle le mehlare? Bjale re swanetše go e hlokomela le go tšwela pele go e bjala.' A realo Molekgotlaphethiši.

Mdi. Letsatsi-Duba o feleleditše ka go bjala mehlare le mokhanselara wa masepala wa Ba-Phalaborwa, Cllr. Gloria Madudungu le Meyara Dorries Mathebula malapeng a mangwe a motse wa Majeje. Kgoro ya Temo e bjetše mohlare wa ngwaga wa 2010 ka malapeng a Majeje wo o bitšwago *Acacia Xanthophloea*. Mdi. Mavis Mkhari yoo go bjetšwego *Acacia Xanthophloea* ka ga gagwe o rile: 'Ke thabile kudu ka mehlare yeo e bjetšwego ka lapeng la ka ke Kgoro. Mehlare e tla re thuša ka moriti le go re šireletša go diphefo.'

Molekgotlaphethiši, Mdi. Dipuo Letsatsi-Duba o rumile ka go hlalošetša batho ba ba tlilego moletlong ka ga mehola ye mengwe ya mehlare ya tlhago. Yena o boletše ka tsela ye: 'Mehlare e botsefatša naga gore e šale e re talee! Ntle ga fao, mehlare e re fa dienywa tšeo di fepago mebele ya rena. Mohola wo mongwe gape ke gore mehlare ya tlhago e fokotša kgogolego ya mobu. Mohola wo mogologolo wa mehlare ke go re fa moya wo re o hemago, e lego yona oksitšene.

[Seipone – 29 Lewedi–12 Diphlane 2010]

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO

- Dithekniki tša papatšo le khathune.
- Tlotlontšu le tšhomišo ya polelo.
- Dibopego tša lefoko.
- Temogo ya tšhomišo ya polelo ka tsinkelo.

POTŠIŠO YA 3

Bala ka tsenelelo le tsinkelo **papatšo** ya ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a tlhathollo ya ditšweletšwa tša go bogelwa ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA D

[Mothopo: www.google.com]

- 3.1 Kgetha karabo ya maleba. Na papatšo ye e lebišitšwe go sehlopha sefe sa batho? (1)
- A Babolai ba dimpša.
B Barui ba dimpša.
C Bahloi ba dimpša.
D Bahloriši ba dimpša. (1)
- 3.2 Ke eng seo se bapatšwago mo? (1)
- 3.3 Ka dintlha TŠE PEDI efa phapano yeo e tlišwago ke tirišo ya fonte papatšong ye. (2)
- 3.4 Hlatholla thekniki yeo mmapatši a e šomišitšwego go hlohleletša bareki papatšong ye. (2)
- 3.5 Laetša ka moo lentšu le, bohlalehlale le dirišitšwego go goketša bareki ka gona. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 3.6 Hlaloša maikutlo a gago mabapi le dijo tša dimpša tša *Pedigree*. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 4

Lekodišiša **khathune** ye ya ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a tlhathollo ya ditšweletšwa tša go bogelwa ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA E

[Mothopo: www.google.com]

- 4.1 Kgetha karabo ya maleba. Khathune ye e mabapi le ...
- A thekišo ya makhura a dikoloi.
 B kadimo ya tšhelete ya go reka makhura.
 C sefatanaga sa go ba le lebelo.
 D batho ba go hloka tšhelete. (1)
- 4.2 Tsopola polelo ya go kgetholla khathuneng. (1)
- 4.3 Ka dintlha TŠE PEDI akaretša seo mothadi wa khathune a se tšweletšago khathuneng ye. (2)
- 4.4 Laetša mošomo wa leswao la mosebo khathuneng go ya le ka moo le dirišitšwego ka gona o be o bolele gore ke ka lebaka la eng le kotofaditšwe. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 4.5 Na mothadi wa khathune o utolla dikgopolo dife TŠE PEDI mabapi le go bula kgwebo ya go adimiša tšhelete lefelong la go tšhela makhura? (2)
- 4.6 Na o bona e le tshwanelo gore tšhelete e adimišwe basadi fela? Fahlela ka mabaka A MABEDI. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 5

Badišiša **setšweletšwa** se sa ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a kwešišo ya dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA F

Monna yo moso wa difaka tša mahuto wa go befa tše o ka rego ke roto o rata go betha mosadi wa gagwe. Ge a dirile seo o tla kwa a bile a re: 'A ka se sa nnyatša.' Se o se dira ka mehla le ge a boa banneng.

Bana ba gagwe ba tla re: 'Tate, Tate wee!' ya ba go tšhela letsolobolo ka mabu. Le ge a ka be a ka hwetša mosadi a thekgile dipitša o be a sa tšwafe go di phankganya o be o kwe tekeselo e re **kwetengkweteng!** e wela kua kgakala, meetse a tima mollwana wola wa mosadi wa kgobe.

E be e le setlwaedi sa gagwe gore ka mehla yena o tla lala a re kgoro e kae. Se sa dira gore le bana ba se sa mo fa tlhomphe yeo e mo lekanego. O be a sa tšhabe dikwefa tša bošego. Le ge batho ba leka go mo eletša ka kotsi yeo a ka gahlanago le yona, e be e le Tomase.

Ka gona go phediša mosadi ka lepara mo ga gagwe o feleleditše a le ntlwanaswana, ge ba mmotšiša gore o swaretšwe eng, a re: 'Ke be ke phediša mosadi wa ka ka lepara.'

[Mothopo: Boitlhamelo]

- 5.1 Efa mohuta wa lefoko la mathomo temaneng ya ka godimo. (1)
- 5.2 Efa mošomo wa lephethi o be o fe le mohlala go tšwa setsopolweng. (2)
- 5.3 Fetolela polelotebanyi ye ya ka tlase go polelotharedi.
A re: 'A ka se sa nnyatša.' (1)
- 5.4 Efa mohuta wa sekapolelo seo se thaletšwego o be o fe le tlhalošo ya sona go ya le ka fao se dirišitšwego ka gona setsopolweng se. (2)
- 5.5 Laetša gore lentšu leo le kotofaditšwego ke seripa sefe sa polelo, o be o fe mošomo wa lona go ya le ka fao le dirišitšwego ka gona. (2)
- 5.6 Ala maikutlo a gago malebana le banna ba go phediša basadi ka lepara o be o fahlele ka lebaka. (2)

[10]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 30
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 70